

**Dr. Ayşe Yücel Çetin, (2003), KAZAKISTAN SAHASI HALK
HIKÂYECİLİĞİ GELENEĞİ, Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık,
VI+234 s.**

M. Mete TAŞLIOVA*

Toplumların tarihî süreç içinde yaşadıkları, yarattıkları ve yaratmaya devam ettikleri, ortaya çıkardıkları ve dünya medeniyetine ve hayatlarına kattıkları onların medeniyeti, özdele kültürdür (Yıldırım 2000: 327-353). Kültürün farklı cephelerinde görülen değerler, fertlerin birbirine aktardığı her türlü uygulamaları taşımakla birlikte, törensel özelliğinin yanı sıra, estetik yönüyle de ön plana çıkan 'hikâye anlatımı' konusunda başlı başına bir sanat dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alana farklı pencerelerden bakarak, bütünü oluşturmaya yönelik çalışmalardan biri de Dr. Ayşe Yücel Çetin tarafından hazırlanmıştır.

İlmî zeminde Türkiye modeline benzer biçimde, metin derleme ile başlayan Kazakistan sahası çalışmaları hakkında genel bilgi verilen "Giriş" (s. 1-6) kısmında, 18.yüzyılda başlayan, 19.yüzyılda da yoğunlaşan çalışmalar hakkında önemli isimler ve çalışmalar verilerek genel bir çerçeve çizilmiştir. "Kazakistan Sahası Hikâyecilik Geleneği ve İcracıları" başlığını taşıyan I. Bölüm'de (s. 7-45), hikâyelerin tasnifi konusunda, bölgede yapılan denemeler şu şekilde sıralanmıştır; 1.Destan/Hikâyenin Kültür Kaynağı İtibariyle Tasnifi 2.Destan/Hikâyelerin Konuları İtibariyle Tasnifi 3.Destan/Hikâyelerin Teşekkül Dönemleri İtibariyle Tasnifi 5.Hikâyelerin (Liro-Epos-Turmıs Salt Jırlar) Tasnifi. Kahramanlık (batırlık) ve aşk (muhabbet) konulu eserlere göre farklılıklar gösteren ve epos, jır, ertegi, dastan ve anız terimleri adı altında incelenen "destân" hakkında; "Kazakistan Sahasında Destan ve Halk Hikâyesi Kavramı" başlığında (s. 16-30) ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Türk Dünyası edebiyat terimleri konusunda görülen terim karmaşasına bir örnek de, Kazakistan sahasında anlatmaların konularına göre her zaman aynı terim ile karşılanmamasını görüyoruz. Bir türün, diğer türe dahil olduğu kabul edilen bazı motif ve özellikleri taşıması nedeniyle böyle bir mesele ortaya çıkmaktadır (İnayet 2002: 389-392; Özarlan 2002: 555-558). "Jır terimi, bazen epos, bazen de destân, poema, ölümlü yerine kullanılmaktadır." (s. 21) "Destan ve Hikâye İcracıları" başlığında (s. 30-45) Türkiye sahası âşık tarzı edebiyat geleneğine bağlı âşık/halk şairleri ile benzer özelliklere sahip olan Akın (s. 30-37); Akın tipinin en eski temsilcisi durumundaki, destan ve hikâye anlatıcısı/nâkili olan Jırav (s. 37-42); ellerinde dombralarıyla obadan obaya gezen Jırşı (s. 42-45) hakkında bilgi verilmektedir¹.

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi.

¹ Kazakistan sahası Türk Edebiyatı tür ve icracıları için ayrıca bkz. (Ergun 2002).

Kaynağını; destan geleneğinden, mitik unsurlardan, efsane, masal gibi anlatım türlerinden alan “Halk Hikâyelerinin Kaynakları ve Konuları” meselesi II. Bölüm’de ele alınmıştır. (s. 47-65) İfade Biçimi, Şekil Özellikleri, Kalıp İfadeler, Edebî San’atlar (Mecaz-Teşbih-Mübalağa-Nida ve Hitap), Anlatım Teknikleri (Anlatma ve Gösterme-Tasvir-Diyalog-Monolog), Hikâyelerde Mekân gibi konu başlıkları, “Halk Hikâyelerinin Şekil ve Üslûp Özellikleri” ana başlığı altında III. Bölüm’de irdelenmektedir. (s. 68-156)

“Hikâyelerde şahıs kadrosunu oluşturan kişiler, yaşanılan dönemin sosyo-kültürel yapısı, gelenekleri, adalet anlayışı, zengin-fakir ayrımı, şahsî çekişmeler, boylar arası kavgalar, vs dikkate alınarak anlatıcının bakış açısıyla tanıtılır. Vak’a içinde kahramanların yüklenmiş oldukları fonksiyonlar da bu yolla belirlenmiş olur.” (s. 157) “Hikâyelerin Şahıs Kadrosu’nun verildiği IV. Bölüm’den (s. 157-164), “Hikâyelerin İcra Biçimi, İcracılar ve Hikâye Dağarcığı” başlığını taşıyan ve hikâye araştırmaları alanında önemi tartışma götürmeyen anlatıcı/dinleyici konusu V. Bölüm’de ele alınmaktadır. (s. 165-198) Hikâye musannif ve nâkilllerinin verildiği son bölümü “Ekler” kısmında; Kozı Körpeş-Bayan Sluu, Kız Jibek, Ayman-Şolpan, Asilbek ile Guljahan, Hemra ile Hurlike, Bolat-Janat, Ziyada-Şah Murat, Karkabat, Kulkanıs-Zeberşe, Munlık-Zarlık, Enlik-Kebek, Bozcigit, Nazimbek ile Külşe Kız isimli hikâyelerin özet metinleri verilmiştir. (s. 201-218) Eser, “Kaynakça” (s. 219-224) kısmından sonra, karma şekilde düzenlenmiş “Dizin” (s. 225-234) ile sona ermektedir.

Türk edebiyatı bütünlüğünü oluşturan şubeler üzerinde, özellikle son 10-15 yılda yoğunlaşan çalışmalar önemli hizmetlerin, yoğun ve yorucu emeklerin verimi olarak değerli kilometre taşları durumundadırlar. Aşık edebiyatı mihenk olmak üzere; efsane, masal, hikâye gibi sözlü edebiyat ürünleri bu alanın ana konularındadır. Kazakistan sahası, bu daldaki çalışmalarda, anayurt coğrafyasının ön plana çıkan bir koludur. Dr. Ayşe Yücel Çetin’in, hem gözlemleri, hem de ulaşılabilecek kaynakları ilk elden bir araya toplayıp, kendi düşünceleri ile bütünleştirip kaleme aldığı eser, bütünü itibarıyla, Türk Dünyası Edebiyatı için olduğu kadar, özelde de “Türk Dünyası Hikâye Repertuarı” için önemli bir çalışmadır.

Kaynaklar

- İNAYET Alimcan, 2002, “Tahkiyeli Türlerde Yaşanan Terim Karışıklığı ve Bazı Öneriler”, *Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, (İçel 26-28 Mayıs 2000), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Repro Nokta Ltd. Şti. Matbaası.
- ERGÜN Metin, 2002, *Kopuz Sarını -Kazak Aşık Tarzı Şiir Geleneği Akın ve Cıvırlar-*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, G. Ü. İletişim Fakültesi Basımevi.
- ÖZARSLAN Metin, (2002), “Karşılaştırmalı Türk Dünyası Halk Edebiyatı Çalışmalarında Terim Problemi”, *Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, (İçel 26-28 Mayıs 2000), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Repro Nokta Ltd. Şti. Matbaası, .
- YILDIRIM Dursun, (2000), “Tarihi Süreç İçinde İletişim Odakları, Ağları ve İşlevleri (XII.-XX.Yüzyıllar Aralığı Türkiye)”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10: 327-353.